

Тематика лекційних занять

Тема 1. Основні етапи становлення демографії як науки

Предмет та метод демографії. Демографія як наука. Комплекс наук про народонаселення та предметна область демографії. Народонаселення як головна категорія демографії. Предмет, метод та завдання демографії. Демографічні процеси. Демографічні проблеми сучасності. Зв'язок демографії з іншими науками.

Історичний огляд теорій народонаселення. Проблема загальної теорії народонаселення. Підходи до теорії та законів народонаселення. Розвиток демографічних поглядів в Україні (XVII-XX ст.) Формування статистики та соціальної гігієни. Роль міжнародних статистичних конгресів у формуванні демографії. Головні концепції демографії кінця XX ст. Демографія як самостійна наука у XXI ст.

Методи демографічних досліджень. Використання загальнонаукових методів у демографії. Вплив математики XVII-XIX ст. на демографічні дослідження. Статистичні та соціологічні методи. Поздовжній та поперечний аналіз. Переписи населення.

Тема 2. Предмет та об'єкт політичної демографії

Підходи у визначенні предметного поля політичної демографії. Загальна система галузевих демографічних наук. Взаємовплив демографічних і соціально-політичних процесів (вибори, міжетнічні і територіальні конфлікти; біженці і переселенці; система цінностей і демографічна поведінка).

Політичний аспект дослідження демографічних проблем. Урбанізаційні процеси та їх вплив на політичну поведінку громадян. Співвідношення молоді та старшого покоління як фактор активізації протестних настроїв. Старіння населення як фактор соціальної напруги.

Тема 3. Джерела вивчення відтворення населення

Основні джерела демографічної інформації. Критерії класифікації. Первинна і вторинна інформація про населення. Переписи населення, історія та сучасність. Реєстр населення. Методи демографічних досліджень. Статистичні, математичні і соціологічні методи вивчення процесів відтворення населення. Глобальні проблеми народонаселення. Структура та проблеми сучасного стану інституціональної системи статистичного обліку руху (природного та міграційного) населення України. Зв'язок показників загального приросту населення та динаміці населення.

Основні принципи проведення переписів населення. Організаційні питання проведення перепису, критичний момент, методи і програма перепису населення. Основні наукові принципи проведення переписів населення. Категорії населення, що враховуються під час проведення переписів. Підготовка, організація, основні документи, програма, техніка проведення перепису. Реєстрація актів громадського стану, спеціальні вибіркові обстеження, списки і реєстри населення.

Тема 4. Народжуваність, смертність і тривалість життя

Методи аналізу народжуваності та смертності населення. Статеві-вікова структура населення. Народжуваність як соціально-біологічний процес. Потреба в дітях як соціальна потреба особистості. Динаміка народжуваності в Україні. Планування сім'ї. Рівень народжуваності в різних країнах. Типи вікових структур. Постаріння населення: причини і наслідки. Екзогенні й ендогенні причини смертності. Перехід до сучасного типу смертності. Сучасна структура причин смертності.

Чисельність населення країни, його політичне і соціально-економічне значення. Чисельність населення країни в цілому та окремих її регіонів як результат взаємообумовленого розвитку усієї сукупності процесів суспільного розвитку. Закономірності розвитку економіки як фактор впливу на характер демографічних процесів. Знання чисельності населення як складова збалансованого розвитку політичної системи.

Тема 5. Міграція і відтворення населення

Визначення поняття міграція населення. Види міграції, фактори, що впливають на механічний рух населення. Класифікація міграції: зовнішня і внутрішня, сезонна і циклічна; добровільна і примусова та ін. Еміграція та міграція. Вплив міграційного руху населення на демографічний розвиток України. Сучасні міграційні процеси в Україні. Міграційна політика України.

Демографічний перехід. Концепція демографічного переходу. Демографічний перехід, характеристика фаз демографічного переходу. Демографічний вибух. Демографічне старіння. Співвідношення міського та сільського населення. Особливості розвитку процесу урбанізації. Соціально-економічний склад населення.

Тема 6. Особливості формування демографічної політики держави

Визначення поняття і сутності демографічної ситуації, демографічна політика. Демографічна політика, її сенс і основні заходи. Завдання в галузі демографічної політики. Методи демографічної політики: економічні, адміністративно-юридичні, соціально-психологічні (виховні). Особливості політики народонаселення у світі та в окремих типах країн. Напрями демографічної політики: політика в галузі народжуваності, в галузі сім'ї, політика в галузі тривалості життя населення. Міграційна політика. Концепція демографічного розвитку в Україні

Демографічна політика як складова частина соціальної політики. Зростання ролі демографічної політики в індустріальному суспільстві. Фактори демографічної політики. Вплив демографічного стану суспільства на соціальну політику в цілому. Проблема управління демографічними процесами в Україні та світі. Особливості демографічної політики в країнах світу.

Тема 7. Глобальні демографічні процеси сучасності

Демографічна складова глобальних політичних проблем. Демографічна криза як глибоке порушення відтворення населення, що загрожує самому його існуванню. Демографічний вибух — різке прискорення кількісного зростання світового населення

Демографічне прогнозування. Роль демографічних прогнозів у суспільстві. Фонд народонаселення ООН. Індекс людського розвитку та принципи його обчислення. Концепція людського капіталу. Методика демографічного прогнозу. Використання демографічних прогнозів у світовій політиці. Рівні прогнозування.

Рекомендована література:

Основна:

1. Бугуцький О. А. Демографічна ситуація та використання людських ресурсів на селі. Київ : Наукова думка, 2019. 235 с.
2. Гудзеляк І. І. Географія населення: навч.-метод. посіб. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 76 с.
3. Дронова О. Л. Геоурбаністика : навч. посіб. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 419 с.
4. Стеценко С. Г. Демографічна статистика : підруч. Київ : Вища школа, 2005. 415 с.
5. Шеремет І. І. Основи демографії: навч. посіб. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2012. 67 с.

Додаткова:

1. Електронні реєстри: стан в Україні: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна; НАН України. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. Птухи, 2021. 636 с.
2. Іваненко, О., Корегін, О. Соціологія і демографія: про ролі, зв'язки та призначення наук. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. №1. С. 165–194.
3. Населення України: нариси про демографічний стан країни у перше тридцятиріччя незалежності / відп. ред. І. Курило; НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень М. Птухи. Київ: Наукова думка, 2023. 168 с.

4. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002– 2019 рр.: кол. моногр. / за ред. О.М. Гладуна. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, 2020. 174 с.
5. Слюсар Л.І. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, 2021. 180 с.
6. Esping-Andersen G., Billari F. Re-theorizing family demographics. *Population and development review*. 2015. № 41(1). Р. 1-31.

Інформаційні ресурси

1. Основи демографії : текст лекцій. URL: <https://kpi.kharkov.ua/archive/Articles/sociologiya/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%20%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97.pdf> (дата звернення: 14.08.2024).
2. Мігранти з внерегульованим статусом в Україні. URL: https://idss.org.ua/arhiv/IRREGULAR%20MIGRANTS%20IN%20UKRAINE_UKR_FINALE.pdf (дата звернення: 14.08.2024).
3. Палій О. М. Демографічна криза в країнах Центрально-східної Європи. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8706/01-Palj.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.08.2024).
4. Палієнко О. А. Демографічна криза в Україні : шляхи її подолання. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9.1/32.pdf> (дата звернення 13.08.2023).
5. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. URL: https://idss.org.ua/arhiv/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%8F%D0%BA%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.pdf (дата звернення 13.08.2023).
6. The 2024 Revision of World Population Prospects. URL: <https://population.un.org/wpp/> (дата звернення: 14.08.2024).